

ศีลธรรมและจริยธรรม : วิธีการทางจริยศาสตร์

*วันร จະนุ

ปัจจุบันสังคมไทยต้องประสบกับปัญหาหนึ่ง คือ การเกิดภาวะถดถอยทางศีลธรรมและจริยธรรม (moral backsliding) หรือเกิดวิกฤติทางศีลธรรมและจริยธรรม หรือการไม่มีศีลธรรม และจริยธรรม กล่าวคือ เกิดปรากฏการณ์ทางคุณลักษณะของประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนในลักษณะต่าง ๆ ที่ไม่พึงประสงค์ต่อสังคม เช่น ขาดความรับผิดชอบ ใช้เสรีภาพโดยขาดความเคารพต่อสิทธิของผู้อื่น ใช้จ่ายเกินกำลังความสามารถ ขาดความอดทน ขาดความเพียร ไม่มีวินัย ขาดความซื่อสัตย์ ไม่มีความเมตตา กรุณา สังคมขาดความยุติธรรม เป็นต้น จึงมีความพยายามจากสังคมที่จะสร้างคุณลักษณะที่มีศีลธรรมและจริยธรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น เนื่องจากหากปล่อยให้เกิดปรากฏการณ์ขาดศีลธรรมและจริยธรรมดังกล่าว สังคมไทยมีแนวโน้มไปสู่ความเสื่อมในทุก ๆ ด้าน เนื่องจากการมีศีลธรรมและจริยธรรมนั้นถือว่าเป็นรากฐานสำคัญของทุกสิ่งทุกอย่าง สังคมจะเจริญอย่างมีความสุขที่แท้จริงได้ประชาชนจะต้องมีศีลธรรมและจริยธรรมเป็นพื้นฐาน

สาเหตุการเกิดปัญหาทางศีลธรรมและจริยธรรมในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าว เกิดจากสาเหตุต่าง ๆ มากกว่าหนึ่งสาเหตุ เช่น ความอ่อนแอขององค์กรต่าง ๆ ที่มีผลทั้งโดยตรงและโดยอ้อมต่อการสั่งสอนส่งเสริม และสนับสนุนการเกิดศีลธรรมและจริยธรรมเช่น

องค์กรศาสนา โรงเรียน ครอบครัว ชุมชน การขาดตัวอย่างของผู้มีศีลธรรมและจริยธรรมในสังคม ค่านิยมที่ขัดแย้งกับการมีศีลธรรมและจริยธรรม เช่น การให้คุณค่าทางสังคมโดยเน้นทรัพย์สินเงินทองมากกว่าคุณค่าภายในที่เป็นศีลธรรมและจริยธรรม การให้คุณค่ากับสังคมที่เน้นการบริโภคมากกว่าสังคมที่แบ่งปันและเกื้อกูลกัน การไม่มีเป้าหมายในชีวิตทำให้ใช้ชีวิตในสังคมอย่างเลื่อนลอย ไม่รู้ว่าทำอะไร เพื่ออะไร ไม่รู้ว่าทำไมต้องทำอย่างนั้น เป็นต้น

สาเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถสรุปได้สองลักษณะคือ

1. สาเหตุจากภายใน กล่าวคือประชาชนในฐานะปัจเจกบุคคลขาดความไม่รู้หรือไม่เข้าใจในโลกชีวิต และสังคมของตนเองว่าอะไรเป็นสิ่งที่ดี อะไรเป็นสิ่งควรกระทำ อะไรเป็นสิ่งที่ไม่ดี ไม่ควรกระทำ เป็นต้น
2. สาเหตุจากภายนอก เช่น จากชุมชน จากรัฐที่ไม่สามารถส่งเสริม สนับสนุน หรือเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับประชาชนได้

ทั้งสองสาเหตุมีความสำคัญเท่า ๆ กัน เป็นสาเหตุที่ประกอบให้เกิดปัญหา การแก้ปัญหาจึงไม่สามารถแยกส่วนในการแก้ปัญหาได้ ต้องทำไปพร้อม ๆ กันและต้องร่วมมือกันทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

การแก้ปัญหาจากสาเหตุดังกล่าวมีทางแก้หลายทาง หลายแบบ แต่ต้องทำไปพร้อมๆ กัน ขึ้นอยู่กับความรู้ ความสามารถ แนวทางอันหนึ่งของผู้เขียนจะเสนอในบทความนี้ เป็นหนึ่งในการแก้ปัญหาที่เกิดจากสาเหตุประการแรก (ซึ่งอาจช่วยแก้ปัญหาประการที่สองด้วย) โดยการเสนอทางที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจในศีลธรรมและ

จริยธรรม หรือสิ่งใดควรทำ และไม่ควรถ้าการศึกษาเรื่องสิ่งที่ควรทำ และไม่ควรถ้านั้นมีสองลักษณะคือ การสอนศีลธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะศีลธรรมและจริยธรรมทางศาสนา และการศึกษาทางปรัชญา โดยเฉพาะสาขาจริยศาสตร์

การศึกษาในลักษณะแรกเป็นการสอนให้ประชาชนรู้เรื่องศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งมีผู้เสนอมากกว่า การที่จะให้ประชาชนโดยเฉพาะเยาวชนมีศีลธรรมต้องมีการสอนศีลธรรมโดยเฉพาะศีลธรรมและจริยธรรมที่มีรากฐานมาจากศาสนา เช่นสอนว่าเราควรซื่อสัตย์ เราควรมีความรับผิดชอบ เราควรมีความเมตตา ถ้าประชาชนเชื่อหรือศรัทธาในศีลธรรมและจริยธรรมอันนั้น ประชาชนก็จะปฏิบัติตาม ซึ่งจะทำให้สังคมเป็นสังคมที่พึงประสงค์ ผู้ที่ทำหน้าที่นี้คือ ผู้ที่เข้าใจหลักศีลธรรมและจริยธรรมเช่น นักบวช หรือครู หรือพ่อแม่ที่มีความรู้เรื่องศีลธรรมและจริยธรรม เป็นต้น

ส่วนการศึกษาในลักษณะที่สองนั้น เป็นการศึกษาในทางปรัชญา การศึกษาลักษณะนี้มีความแตกต่างจากการศึกษาในลักษณะที่หนึ่ง กล่าวคือ เป็นการศึกษาเพื่อวิเคราะห์หาเป้าหมายและเกณฑ์ที่เป็นบรรทัดฐาน (normative study) ในการตัดสินใจการกระทำของศีลธรรมและจริยธรรม เป้าหมายของการศึกษาคือการวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบว่าสิ่งที่ดีสูงสุดหรือเป้าหมายของศีลธรรมและจริยธรรมคืออะไร มีลักษณะ

อย่างไร และมีเกณฑ์ในการตัดสินใจการกระทำหรือสิ่งที่ควรกระทำในลักษณะใด การศึกษาในลักษณะนี้เป็นการศึกษาเพื่อประเมินคุณค่าในการกระทำ โดยจะเน้นการใช้เหตุผลเป็นสำคัญ

ในบทความนี้ผู้เขียนจะพิจารณาการศึกษาศีลธรรมและจริยธรรมในลักษณะที่สอง หรือแบบปรัชญา ซึ่งมีสาขาที่ศึกษาเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมโดยตรงคือ จริยศาสตร์ ผู้เขียนคิดว่าถ้าเรานำวิธีคิดแบบจริยศาสตร์มาอธิบายศีลธรรมและจริยธรรม จะมีประโยชน์เป็นอย่างมากต่อการสอนศีลธรรมของสังคม และการที่สังคมเกิดวิกฤติทางศีลธรรมส่วนหนึ่งเกิดจากการที่สังคมไม่สามารถอธิบายศีลธรรมและจริยธรรมในแนวของเหตุผลได้ จึงทำให้ศีลธรรมและจริยธรรมขาดพลังทางเหตุผล ซึ่งมีผลทำให้ขาดความเชื่อและศรัทธาต่อศีลธรรมและจริยธรรมตามมา

จริยศาสตร์ (Ethics) คืออะไร

จริยศาสตร์เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ศึกษาในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม กล่าวคือ จริยศาสตร์มองศีลธรรมและจริยธรรมในเชิงปรากฏการณ์หรือเป็นข้อมูล แล้วนำข้อมูลอันนั้นมาวิเคราะห์ด้วยเหตุผล โดยทั่วไปศีลธรรม (moral) หมายถึงความประพฤติที่ดีหรือถูกต้องตรงกันข้ามกับผิดศีลธรรม (immoral)¹ ศีลธรรมหมายความรวมถึง

วิธีการปฏิบัติ (manner) ธรรมเนียมปฏิบัติ (custom) หรือความประพฤติ (conduct) ของมนุษย์ โดยที่เห็นว่าการกระทำนั้นๆ ดี ชั่ว ถูก ผิดหรือการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง หรือเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติของบุคคลในการมีความสัมพันธ์ (relationship) ต่อบุคคลอื่นๆ²

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้ง, 2532), หน้า. 75.

²Peter A. Angeles, Dictionary of Philosophy (New York : Barnes & Noble book, 1981), p. 178-179.

ส่วนจริยธรรม(morality) หมายถึง **ส่วนที่เป็นแก่นสารของระเบียบกฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยความผิดชอบชั่วดี ที่สังคมกำหนดไว้ให้สังคมนั้น ๆ ยึดถือปฏิบัติ**³ เป็นต้น

หรือกล่าวได้ว่าจริยธรรมเป็นหลักการความประพฤติหรือ**ประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติของมนุษย์**⁴ ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและสังคมที่ปัจเจกบุคคลหรือสังคมนั้น ๆ เชื่อว่าเป็นสิ่งดี ชั่ว ถูก ผิด เหมาะสม ไม่เหมาะสม เป็นต้น

จริยธรรมคือขอบเขตลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์หลายลักษณะที่สังคมนั้น ๆ มีหรือเป็นอยู่ ลักษณะของจริยธรรมจะมีอยู่สองลักษณะคือ

1. **ลักษณะที่สังคมต้องการ คือพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมนั้น และให้การสนับสนุนแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ยกย่องสรรเสริญให้เป็นผู้มีเกียรติในสังคม**

2. **ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการคือพฤติกรรมที่สังคมประณามว่าไม่ดี ไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคมและไม่สนับสนุนผู้กระทำโดยวิธีการลงโทษให้ผู้มีพฤติกรรมเช่นนั้นรู้สึกว่าเป็นสิ่งไม่ถูกต้องและไม่ควรกระทำต่อไป**

จึงสรุปได้ว่าศีลธรรมและจริยธรรมถึงแม้จะมีความแตกต่างกันบ้าง กล่าวคือ ศีลธรรมนั้นเป็นกระทำความดีที่มีความสำนึกที่เกิดจากภายในหรือเป็นส่วนตัว แต่จริยธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับสังคมมากกว่า แต่มีลักษณะบางอย่างร่วมกัน (หรือแยกจากกันไม่ได้) กล่าวคือเป็นการกระทำหรือความประพฤติของมนุษย์ที่เห็นว่าการกระทำนั้น ๆ ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ทั้งต่อตนเองและสังคม เช่น แดงเห็นว่าการโกหกเป็นสิ่งไม่ดี แดง

จึงไม่โกหก แสดงว่าแดงเป็นคนมีศีลธรรม การที่แดงไม่โกหกนั้นแดงมีสำนึกในศีลธรรม เห็นว่าการโกหกไม่ควรทำ ขณะเดียวกันจริยธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับสังคมก็ถือว่าการโกหกเป็นพฤติกรรมที่สังคมควรประณาม เป็นต้น

การที่ศีลธรรมและจริยธรรมมีค่าที่กล่าวถึงความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความเหมาะสม ไม่เหมาะสมดังกล่าว ลักษณะจริยธรรมจึงเป็นหลักการกระทำที่แสดงถึง **“คุณค่า”** ของหลักการที่มนุษย์ปฏิบัติอยู่ เป็น **คุณค่าของความประพฤติในสังคม(และตัวเอง) ที่ถือว่าถูกต้องดี หรือสิ่งที่ถือว่าผิดและไม่ควรประพฤติแล้ววางหลักกำหนดเป็นมาตรฐานไว้**⁶

เช่นจริยธรรมทางการแพทย์ที่วางมาตรฐานไว้ว่าคนที่เป็นแพทย์นั้นควรเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อคนป่วย แสดงว่าการเสียสละของแพทย์นั้นเป็นสิ่งที่ควรกระทำนั้นก็หมายความว่าความเสียสละของแพทย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่านั่นเอง คุณค่าอันนี้อาจมาจากประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำที่เสียสละ เช่นคนป่วยได้รับการเอาใจใส่เป็นอย่างดีและเกิดความมั่นใจเป็นต้น หรือการเสียสละนั้นอาจไม่เกิดประโยชน์อันใดเลยก็ได้แต่สังคมก็คาดหวังให้แพทย์กระทำดังกล่าวเพราะการเสียสละนั้นเป็นสิ่งที่ดีในตัวเองไม่ว่าจะมีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ การเสียสละก็ควรทำเป็นต้น แพทย์ที่มีจริยธรรมดังกล่าวจะได้รับการยกย่องจากสังคมว่าเป็นแพทย์ที่ดี ที่แพทย์คนอื่น ๆ ควรเอาเป็นตัวอย่าง ซึ่งผลจากการเป็นแพทย์ที่ดีนั้นอาจมีได้หลายอย่าง เช่นสังคมอาจตอบแทนโดยการให้รางวัลที่เป็นชื่อเสียงเกียรติยศหรือทรัพย์สินเงินทอง ขึ้นอยู่กับสังคมนั้น ๆ จะมีระบบการให้รางวัล(และการลงโทษ) ต่อคุณค่าของแพทย์อย่างไร

³ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, หน้า 75.

⁴กิริติ บุญเจือ, ชุดพื้นฐานปรัชญาจริยศาสตร์ผู้เริ่มเรียน (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2534), หน้า4.

⁵ลำดวน ศรีมณี, จริยธรรมและจริยศาสตร์ตะวันออก (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์), หน้า4.

⁶พระยาอนุนามราชธน,ชาติ ศาสนา วัฒนธรรม (พระนคร : บรรณาคาร , 2516), หน้า 409.

คุณค่าของศีลธรรมและจริยศาสตร์อาจมีได้หลายระดับในระบบเดียวกัน ตั้งแต่ระดับชีวิตประจำวันจนถึงระดับสูงสุด เช่นความเชื่อในระบบศีลธรรมและจริยธรรมแบบลัทธิเต๋า ที่มีความเชื่อเรื่องการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติ เรียบง่าย สันโดษ จนถึงความเชื่อว่าคุณค่าสูงสุดของชีวิตมนุษย์ที่ควรแสวงหา คือ การบรรลุในความเป็นเต๋าเป็นต้น

ระบบศีลธรรมและจริยธรรมทุกระบบจะมีการกล่าวถึงคุณค่าสองลักษณะคือ

1. คุณค่าของเป้าหมายในชีวิต
2. เกณฑ์ในการตัดสินคุณค่านั้น ๆ

คุณค่าในลักษณะที่หนึ่งนั้น เป็นเรื่องของเป้าหมายทั้งของปัจเจกบุคคลและสังคม เช่นจริยธรรมแบบพุทธที่ว่า เป้าหมายของมนุษย์คือการพ้นทุกข์ และมีเป้าหมายสูงสุดคือภาวะที่เรียกว่านิพพาน แสดงว่าจริยธรรมแบบพุทธเชื่อว่า การพ้นทุกข์เป็นสิ่งที่ดี เป็นสิ่งที่ควรทำ การมีความทุกข์มากยิ่งขึ้นเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ควรทำ คุณค่าอันนี้เป็นสิ่งที่จริยธรรมแบบพุทธแสวงหาและคาดหวังให้สังคมบรรลุเป้าหมายดังกล่าว เป็นต้น

คุณค่าในลักษณะที่สองนั้น เป็นเรื่องเกณฑ์หรือมาตรฐานในการกระทำ ซึ่งจะต้องมีคู่กันมากับคุณค่าในลักษณะที่หนึ่ง เนื่องจากระบบศีลธรรมและจริยธรรมทุกระบบจะต้องมีเกณฑ์หรือมาตรฐานที่จะบอกว่า การกระทำแบบไหน อย่างไร ที่จะเป็นการกระทำที่ดี หรือไม่ดี เช่นศีลธรรมและจริยธรรมแบบพุทธ เป้าหมายในลักษณะที่หนึ่งอยู่ที่ การพ้นทุกข์ ศีลธรรมและจริยธรรมแบบพุทธต้องมีเกณฑ์หรือมาตรฐานมาบอกว่า การกระทำแบบใดที่จะทำให้พ้นทุกข์ได้ เช่น บอกว่าการกระทำที่จะพ้นทุกข์ได้ จะต้องเป็นหลักการทางสายกลาง ไม่นำไปสู่ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น เช่น ถ้าแดงเล่นการพนันจะเป็นการขัดแย้งกับหลักทาง

สายกลาง เนื่องจากการเล่นการพนันจะทำให้เกิดความโลภ การเล่นการพนันจึงเป็นสิ่งไม่ควรทำในจริยธรรมแบบพุทธ ตรงกันข้ามถ้าแดงบริจาคทานช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก การกระทำของแดงเป็นสิ่งที่ควรกระทำ เนื่องจากไม่มีความโลภและยังสามารถทำให้สังคมบางส่วนพ้นทุกข์อีกด้วย

คุณค่าในลักษณะที่หนึ่งจะเป็นหลักการหรือขอบเขตให้คุณค่าในลักษณะที่สองมีเป้าหมาย ขณะเดียวกันคุณค่าในลักษณะที่สองจะเป็นมาตรฐานวัดว่าจะเกิดคุณค่าในลักษณะที่หนึ่งได้ (ตามระบบความเชื่อเรื่องคุณค่านั้น ๆ) การที่แดงเป็นผู้บริจาคทานช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก เพราะแดงมีความเชื่อในเป้าหมายเรื่องการพ้นทุกข์ ขณะเดียวกันการกระทำของแดงดังกล่าวจะทำให้แดงและสังคมพ้นทุกข์ตามมา เป็นต้น

ส่วนจริยศาสตร์นั้นโดยทั่วไปหมายถึง *ปรัชญาสาขาหนึ่งว่าด้วยความประพฤติและการครองชีวิตให้รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด หรืออะไรควร อะไรไม่ควร*⁷

จริยศาสตร์จึงมีความเกี่ยวข้องกับวิชาปรัชญาในวิชาปรัชญาให้ความหมายของจริยศาสตร์ไว้ว่า จริยศาสตร์ เป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ แสวงหาเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าอย่างไรถูก ไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร และพิจารณาปัญหาเรื่องสถานภาพของค่าทางศีลธรรม⁸

จากที่ได้กล่าวไปว่าศีลธรรมและจริยธรรมเป็นการกล่าวถึงเรื่องคุณค่า จริยศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับศีลธรรมและจริยธรรมนั่นเอง จริยศาสตร์จึงอาจเรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่า จริยปรัชญา (Moral Philosophy) ซึ่งแปลตรง ๆ ได้ว่า การศึกษาเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมในทางปรัชญา

⁷ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, 2538), หน้า 217.

⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย , หน้า. 37.

วัตถุประสงค์สำคัญของวิชาปรัชญาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีสามลักษณะคือ

1. แสวงหาความรู้และความจริงของโลกและมนุษย์
2. การประเมินผลวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือ (assumption) และข้อโต้แย้ง (argument) ต่าง ๆ อย่างรอบคอบและมีเหตุผล
3. การทำให้มีโนทัศน์ (concept) ต่าง ๆ ให้มีความกระจ่างชัดเจนมากขึ้น

นักปรัชญาในอดีตสนใจทำหน้าที่ในข้อที่ 1 มาก แต่ในปัจจุบันนักปรัชญามักจะสนใจทำหน้าที่ในข้อที่ 2 และ 3 และปรัชญามีความก้าวหน้ามากในข้อที่ 3 ในปัจจุบันส่วนใหญ่นักปรัชญาจะใช้ข้อเท็จจริงหรือความรู้ในเรื่องโลกและมนุษย์จากศาสตร์อื่นๆ เป็นข้อมูลถ้านักปรัชญามีความสนใจในเรื่องอะไรที่เกี่ยวกับประเด็นทางปรัชญา(หรืออาจไม่เกี่ยว)นักปรัชญาจะใช้การประเมินผลวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือและข้อโต้แย้งต่าง ๆ ในเรื่องนั้น ๆ ด้วยการทำหน้าที่ตั้งคำถามว่ามีผลทำให้มีโนทัศน์ต่างๆ ของประเด็นต่างๆ ในเรื่องนั้นๆ มีความกระจ่างชัดเจนตามมาด้วย หรือนักปรัชญาอาจมีจุดประสงค์ที่จะทำให้มีโนทัศน์ต่างๆ ที่สนใจมีความกระจ่างชัดเจนเป็นวัตถุประสงค์หลักก็ได้ โดยไม่ต้องวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือ

หน้าที่ของจริยศาสตร์ในปัจจุบันมีลักษณะเหมือนกับปรัชญาในปัจจุบันดังกล่าว กล่าวคือจะทำหน้าที่ในการประเมินผลวิพากษ์วิจารณ์ข้อเชื่อถือและข้อโต้แย้งต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณค่าของความประพฤติลักษณะต่างๆ ของมนุษย์อย่างรอบคอบ พร้อมกับทำให้มีโนทัศน์ต่างๆ ในเรื่องคุณค่าของความประพฤติของมนุษย์มีความกระจ่างชัดเจนตามมา

วิธีคิดแบบจริยศาสตร์

วิธีคิดแบบปรัชญาทุกสาขาต้องเริ่มต้นจากการความสงสัยและตั้งคำถาม จากนั้นพยายามใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบเพื่อตอบคำถามนั้น ถ้ามีความสอดคล้องทางเหตุผล และน่าเชื่อถือ จึงจะรับสิ่งนั้นมาสู่การปฏิบัติ การสอนศีลธรรมและจริยธรรมแบบปรัชญาจึงแตกต่างจากศาสนา กล่าวคือ ศาสนาเป็นโลกทัศน์ที่คนในสังคมเชื่อถือและนำไปสู่การปฏิบัติ ความเชื่อทางศาสนานั้นส่วนใหญ่เป็นความเชื่อที่ได้รับการสั่งสอนอบรม มาจากสังคม เนื่องจากสังคมนั้นเชื่อว่าความเชื่อนั้นมีประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม ส่วนปรัชญานั้นก็เป็นความเชื่อเช่นกัน แต่ศาสนามีความแตกต่างจากปรัชญาในแง่ที่ว่า

ในการนับถือศาสนานั้น ถึงแม้เราจะเชื่อด้วยเหตุผล แต่โดยพื้นฐานแล้วมีความเชื่อส่วนหนึ่งที่เป็นพื้นฐานที่ต้องอาศัยศรัทธา เป็นเรื่องที่อยู่นอกขอบเขตของเหตุผล หรือเป็นสิ่งที่ต้องรู้ด้วยสมรรถนะที่ไม่ใช่เหตุผล ส่วนปรัชญานั้นถือว่าทุกอย่างสอบถามด้วยเหตุผลได้...กรณีของศาสนาพุทธ ถ้าบุคคลผู้หนึ่งนับถือพุทธ สามารถอธิบายว่า ธรรมะของพุทธในเรื่องต่างๆ มีเหตุผลอย่างไร แต่เมื่อถูกถามไล่ไปตามขั้นตอนในที่สุดก็อ้างว่า พระพุทธเจ้าตรัสไว้เช่นนั้น นั่นคือถือว่าทุกสิ่งทีพระพุทธเจ้าพูดเป็นความจริง เพราะท่านได้ตรัสรู้แล้ว และที่ว่าท่านตรัสรู้เป็นความจริงที่ไม่ควรสงสัย ถ้าเป็นเช่นนี้ก็หมายความว่าบุคคลผู้นั้นนับถือศาสนาพุทธในฐานะศาสนา เพราะพื้นฐานคือศรัทธาที่ว่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้ แต่สมมุติว่าบุคคลผู้นี้ตั้งข้อสงสัย แต่แรกว่าสิ่งที่พระพุทธเจ้าสอนไม่จำเป็นต้องจริง และวิเคราะห์ธรรมะต่างๆ ทางพุทธศาสนาด้วย

เหตุผล และพบว่าน่าเชื่อถือกว่าระบบความเชื่ออื่น ๆ แน่แน่นอน ในที่สุดบุคคลผู้นั้นก็เชื่อว่าสิ่งที่พระพุทธรเจ้าสอนเป็นความจริง แต่ความเชื่อนี้เป็นข้อสรุปที่ได้มาจากการค้นคว้าทางเหตุผล มิใช่เป็นความเชื่อที่เป็นศรัทธาซึ่งยึดถือโดยไม่ถามเหตุผล ในกรณีเช่นนี้บุคคลผู้นั้นยึดถือระบบความเชื่อแบบพุทธที่เป็นปรัชญาไม่ใช่ศาสนา^๑

ดังนั้นการศึกษาศีลธรรมและจริยธรรมแบบปรัชญาจึงมีลักษณะดังกล่าว ต้องเริ่มจากความสงสัย และมีเครื่องมือคือเหตุผล ในแง่ของการกระทำของมนุษย์ จริยศาสตร์เชื่อว่าความเชื่อที่เกิดจากการมีเหตุผลอาจสามารถส่งผลให้คนมีศีลธรรมและจริยธรรมได้

แนววิธีคิดแบบจริยศาสตร์ต่อการศึกษาเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม

1. ไม่ควรบอกว่าการกระทำหรือความประพฤติใดควรกระทำและไม่ควรกระทำ แต่ควรเริ่มต้นจากการตั้งข้อสงสัย และตั้งคำถามที่เป็นเรื่องใกล้ตัว เพื่อให้ผู้ศึกษาหัดคิดด้วยตัวเอง เช่น เรื่องการดำรงชีวิตของตนเองและสังคม อาจเริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามที่เกี่ยวกับตัวเองว่า เราเกิดมาต้องการอะไร ทำไมจึงต้องทำงาน การดำรงชีวิตด้วยความสุขอะไรคือจุดหมาย เราควรแสวงหาความมั่งคั่ง หรือควรแสวงหาความจริงของชีวิต เราควรใช้ชีวิตด้วยความสะดวกสบายพร้อมหรือควรมีชีวิตที่เรียบง่าย สมถะ เป็นต้น

หรือการตั้งคำถามที่เกี่ยวข้องกับสังคม เช่น เราจะดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างไร จึงจะทำให้ทั้งเราและผู้อื่นมีความสุข เราควรมีระเบียบอะไรบางอย่างร่วมกันหรือไม่ เช่น ห้ามทำร้ายกัน ห้ามลักขโมยกัน ห้ามโกหกต่อกัน เป็นต้น

หรือถ้าเริ่มต้นด้วยการบอกว่าศีลธรรมหรือจริยธรรมแบบใดควรปฏิบัติ ก็ควรจะมีข้อสงสัย และตั้งคำถามว่า ทำไมต้องปฏิบัติ ปฏิบัติเพื่ออะไร ไม่ปฏิบัติได้หรือไม่ ถ้าไม่ปฏิบัติจะส่งผลกระทบต่อตัวเราและสังคมอะไรบ้าง

1. เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากข้อที่ 1 จริยศาสตร์มีความเชื่อพื้นฐานว่า ศีลธรรมและจริยธรรมวางอยู่บนหลักของเหตุผล หมายความว่าถ้ามีคำตอบในคำถามต่าง ๆ เหล่านั้น มีเหตุผลอะไร ที่ทำให้เราตอบแบบนั้น

เช่น คำถามว่า เราควรใช้ชีวิตอย่างไร ถ้าเราตอบว่า ควรใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย พอมีพอกิน ไม่ควรใช้ชีวิตแบบหรูหรา ฟุ่มเฟือย เราควรจะแสดงเหตุผลว่าทำไมไม่ควรใช้ชีวิตแบบนี้ หรือชีวิตแบบนี้ดีกว่าแบบอื่น ๆ อย่างไร การถามคำถามต่อไปแบบนี้จะทำให้มีการคิดมากขึ้น และจำเป็นต้องแสวงหาคำตอบต่อไป มีการหาข้อมูลมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันของผู้สนใจ และเราอาจได้คำตอบที่เราพอใจ ผลจากคำตอบอันนั้น อาจทำให้เราเปลี่ยนวิธีการใช้ชีวิตก็ได้ หรืออาจทำให้เราใช้ชีวิตแบบเดิม แต่เป็นการใช้ชีวิตด้วยความเชื่อที่มาจากเหตุผล อาจทำให้เรามีความมั่นใจในการใช้ชีวิตมากขึ้น และเราสามารถอธิบายกับตัวเองและผู้เกี่ยวข้องได้ว่าทำไมเราควรใช้ชีวิตแบบนั้น ทำให้การใช้ชีวิตแบบนั้นเกิดขึ้นจริง

อย่างไรก็ตามการตั้งคำถามและแสวงหาคำตอบดังกล่าวทำให้เราไม่มีคำตอบที่สำเร็จรูปอาจทำให้เราขาดความมั่นใจในการใช้ชีวิตก็ได้ แต่อย่างน้อยวิธีคิดแบบจริยศาสตร์จะทำให้ปัญหาต่าง ๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเริ่มต้นสอนว่าเราควรทำแบบนั้นโดยที่ไม่เริ่มจากข้อสงสัยและการตั้งคำถามอาจทำให้เราไม่เกิด

^๑อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย. 2544. วิชาปรัชญาคืออะไร เรียนไปทำไม, เข้าถึงได้จาก : www. Pioneer. Netserv.

ความสนใจตั้งแต่เริ่มต้น และถ้ามีคำถามกลับว่า ทำไมเราควรทำแบบนั้น ถ้าเราไม่มีเหตุผลเพียงพอจะทำให้ขาดความน่าเชื่อถือทั้ง ๆ ที่การกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดี มีประโยชน์ แต่เราอาจไม่ทำก็ได้ เพราะไม่มีเหตุผลทำให้น่าเชื่อถือได้ ปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญของการสอนศีลธรรมและจริยธรรมอันหนึ่งที่สังคมไทยประสบอยู่ หรือคำถามที่เกี่ยวข้องกับสังคมที่ว่าเราควรจะใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างไร ถ้าเราตอบว่า เราไม่ควรลัทธิขโมยของคนอื่น คำถามตามมาก็คือมีเหตุผลอะไรที่เราไม่ควรทำอย่างนั้น เรามิเกล็ดในการตัดสินอย่างไรว่าการกระทำนั้นเป็นการกระทำที่ดีหรือไม่ดี เพราะถ้าเราตัดสินว่าการลักขโมยเป็นสิ่งไม่ดี เรามีเหตุผลหรือเกณฑ์อะไรเป็นตัวตัดสิน

เช่น ถ้าเราบอกว่าการขโมยมะม่วงของเพื่อนบ้านเป็นสิ่งไม่ดี ถามว่าทำไม เราอาจตอบว่า เหตุผลก็คือ เพราะเป็นการละเมิดสิทธิในทรัพย์สินของผู้อื่น คำตอบนี้อาจถูกถามต่อไปอีกได้ว่าทำไมมนุษย์มนุษย์มีสิทธิ หรือสิทธิอันนั้นมาจากไหน เราอาจต้องหาคำตอบต่อไปว่ามนุษย์เราเกิดมาพร้อมกับการมีชีวิต ชีวิตต้องการปัจจัยสี่ เราจึงทำมาหากิน ปลูกมะม่วงไว้กินหรือไว้ขาย เพื่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดและมีความสุข ดังนั้นถ้าใครมาขโมยสิ่งที่เราได้ทำไว้เท่ากับเป็นการละเมิดสิทธิในการทำให้ชีวิตอยู่รอดและมีความสุขของผู้อื่น

หรือเราอาจให้เหตุผลต่อไปอีกได้ว่า ให้เราถามตัวเองว่า การขโมยที่เราทำนั้น เราอยากให้คนอื่น ๆ ขโมยของเราหรือไม่ ถ้าเราอยากให้คนอื่นขโมย แสดงว่าเราก็ขโมยของคนอื่นได้ แต่ถ้าเราไม่อยากให้คนอื่นขโมยของเรา แสดงว่าเรามีความทุกข์จากการถูกขโมย แสดงว่าตัวเราเองก็ไม่ชอบการขโมย ไม่ว่าจะการขโมยของคนอื่นจะทำให้เรามีความสุขหรือไม่ การขโมยก็ไม่ใช้การ

กระทำที่ดี เป็นต้น หลักการนี้ไม่ใช่หลักการสากลที่ทุกคนอย่างให้เกิดขึ้น แสดงว่า ถ้าเราต้องการให้สังคมมีศีลธรรมและจริยธรรม ควรจะเป็นหลักการที่เป็นสากลที่ทุกคนเห็นร่วมกันว่าเป็นสิ่งที่ดี ควรกระทำ เป็นต้น กรณีนี้จึงเป็นไปได้มากกว่าเราไม่ควรไปขโมยของคนอื่น เนื่องจากเราเห็นใจคนอื่นที่จะต้องเกิดความทุกข์จากการถูกขโมย ความเมตตาซึ่งเป็นศีลธรรมอันหนึ่งก็เกิดขึ้น หรือเราอาจไม่มีความเมตตาก็ได้แต่ที่เราไม่ขโมยของคนอื่น เพราะเรากลัวว่าคนอื่นจะมาขโมยของเรากลับ หากเป็นด้วยเหตุผลน้อยอย่างน้อยสังคมก็จะไม่มีการละเมิดสิทธิกัน ซึ่งเป็นศีลธรรมและจริยธรรมทางสังคมที่สังคมปรารถนาเช่นเดียวกัน

ลักษณะคำตอบที่มีเหตุผลในทางจริยศาสตร์นั้น อาจมีมากกว่าหนึ่งคำตอบ เช่นถ้าเราบอกว่าเราไม่ควรขโมยของคนอื่น โดยไม่อ้างเหตุผลเรื่องสิทธิ หรือเรื่องความเป็นสากลของหลักการก็ได้ แต่อ้างเหตุผลในเรื่องประโยชน์สุขของสังคมก็ได้ กล่าวคือ การขโมยทำให้สังคมส่วนใหญ่เสียประโยชน์สุข เพราะนอกจากประชาชนต้องสูญเสียทรัพย์สินแล้ว สังคมยังต้องจ้างตำรวจ หรือยามรักษาความปลอดภัยมากขึ้น ประชาชนจึงต้องจ่ายภาษีมากขึ้น สังคมโดยรวม(รวมทั้งผู้ขโมยด้วย)จึงไม่เกิดประโยชน์สุขกับการขโมย เป็นต้น

จากตัวอย่าง การที่เราได้ข้อสรุป เรื่องการไม่ควรขโมย ข้อสรุปนี้อาจมาจากเหตุผลที่แตกต่างกันได้ ขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐาน มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งว่า เหตุผลต่างๆ เหล่านี้ถ้าถามต่อไปเรื่อยๆ จะไปสู่เหตุผลสุดท้ายที่ไม่สามารถตอบต่อไปได้ เช่นถ้าถามว่าทำไมมนุษย์จึงมีสิทธิในชีวิต หรือถ้าถามว่าหลักการที่ใช้ได้กับมนุษย์ทุกคนเป็นไปได้หรือไม่ หรือมนุษย์ต้องการประโยชน์สุขจริงหรือไม่ คำถามนี้จะตอบได้ต้องหาคำ

ตอบให้ได้ว่ามนุษย์คืออะไร และจะตอบว่ามนุษย์คืออะไรได้นั้นจะต้องตอบให้ได้ว่าโลกคืออะไร¹⁰ เป็นต้น

วิธีคิดแบบจริยศาสตร์ดังกล่าวมีประโยชน์อย่างน้อยสองประการคือ

1. การตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องการกระทำเป็นการจุดประกายทางความคิดของผู้เรียนรู้เกี่ยวกับศีลธรรม เพราะว่าผู้ที่จะเชื่อและยอมรับการกระทำต่างๆ ควรเป็นผู้เริ่มต้นคิดคำตอบด้วยตัวเอง แต่ไม่ได้หมายความว่า ไม่ต้องอาศัยคนอื่นๆ ช่วย คนอื่นๆ มีส่วนช่วยเป็นอย่างมากในการร่วมกันแสวงหาเหตุผล แต่สุดท้ายแล้วผู้หนึ่งต้องสรุปเป็นความคิดของตัวเอง

อย่างไรก็ตามไม่ได้หมายความว่า การมีเหตุผลในเรื่องศีลธรรมและจริยธรรมจะทำให้ คนมีศีลธรรมและจริยธรรมทุกกรณี บางครั้งการมีเหตุผลอาจไม่สามารถทำให้คนมีศีลธรรมและจริยธรรมก็ได้ เพราะเหตุผลทำให้มีข้อสงสัยต่อศีลธรรมและจริยธรรม และเหตุผลก็ได้หลายเหตุผล อาจทำให้เกิดความไม่แน่ใจที่จะกระทำตามศีลธรรมและจริยธรรม แต่อย่างน้อยที่สุดหน้าที่ที่สำคัญของเหตุผลอย่างหนึ่งคือ ทำให้ปัญหาต่างๆ หรือเรื่องต่างๆ มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ในบางครั้งความศรัทธาต่อศีลธรรมและจริยธรรมก็มีความจำเป็น เช่นถ้ามีความขัดแย้งในเรื่องการอธิบายเหตุผลหลายๆ และเป็นเรื่องสำคัญ ศรัทธาที่ถูกต้องอาจมีความจำเป็นในการแก้ปัญหาต่างๆ

2. ประโยชน์อีกอย่างหนึ่งคือ การแสวงหาเหตุผลที่เป็นเกณฑ์พื้นฐานในการตัดสินการกระทำ โดยเฉพาะในทางสังคมนั้น ถ้าเราแสวงหาเกณฑ์ได้ จะช่วยให้สังคมสามารถตัดสินการกระทำต่างๆ ได้

ในปัจจุบันเราจะสังเกตได้ว่า มีการถกเถียงกันหลายเรื่องทางด้านจริยธรรม เช่น มีการเถียงกันว่า การทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การเป็นโสเภณี ผิดหรือไม่ เหตุที่มีการถกเถียงกันเป็นเพราะไม่ได้วิเคราะห์ลึกลงไปจนถึงเกณฑ์พื้นฐาน ต่างคนต่างก็ไม่ได้ตัดสินอย่างมีระบบ จึงทำให้เข้าใจไม่ตรงกันได้ ซึ่งเรื่องนี้ไม่ใช่ของแปลก ศีลธรรมที่สั่งสอนกันในสังคม มุ่งสอนว่า อะไรควรทำไม่ควรทำ มากกว่าที่จะมองลึกไปถึงเกณฑ์ที่อยู่เบื้องหลังอย่างเป็นระบบยิ่งกว่านั้น ศาสนาซึ่งเป็นแหล่งที่มาของระบบศีลธรรมที่ใช้กันในสังคม ก็มีได้มีการวิเคราะห์เช่นนี้ นักจริยปรัชญาตั้งความหวังไว้ว่า การเข้าใจถึงเกณฑ์พื้นฐานเดียวกันจะทำให้มีโอกาสสูงที่จะลงรอยกันได้¹⁰

การยอมหลักการบางอย่างร่วมกันนั้นอย่างน้อยเป็นการยอมรับร่วมกันภายใต้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่ง ซึ่งเป็นไปได้ที่จะมีมากกว่าหนึ่งเกณฑ์ ขึ้นอยู่กับเหตุผลและความเชื่อพื้นฐานของเกณฑ์นั้นๆ แต่อย่างน้อยเราสามารถจำกัดให้ข้อถกเถียงต่างๆ อยู่ภายใต้เกณฑ์พื้นฐานนั้นๆ ได้

¹⁰การศึกษาเรื่องโลก และมนุษย์มีคำตอบอยู่ในศาสตร์ต่างๆ เช่น วิทยาศาสตร์ ศาสนา และปรัชญาสาขาอภิปรัชญาและญาณวิทยา ซึ่งในปัจจุบันนี้ทุกศาสตร์ยังไม่มีคำตอบที่มีเหตุผลเพียงคำตอบเดียว ดังนั้นความเชื่อเรื่องโลกทัศน์ที่แตกต่างกัน ย่อมนำไปสู่ศีลธรรมและจริยธรรมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามในระดับศีลธรรมและจริยธรรม จริยศาสตร์คาดหวังว่า ด้วยพลังของเหตุผล จะทำให้มนุษย์ที่มีโลกทัศน์แตกต่างกัน เห็นร่วมกันในศีลธรรมและจริยธรรมบางอย่างได้ หรือมีความเชื่อเรื่องความเป็นสากลทางศีลธรรมและจริยธรรม ซึ่งปรากฏเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน เช่น เรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป ถึงแม้ไม่ทั้งหมดก็ตาม

¹¹อุกฤษฏ์ แพทย์น้อย. 2544. จริยปรัชญา, เข้าถึงได้จาก : www.Pioneer.Netserv.Chula.Ac.Th/~Pukrit

วิธีคิดแบบจริยศาสตร์ เป็นวิธีคิดแบบปรัชญาที่มีความเชื่อพื้นฐานว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีเหตุผล วิธีคิดนี้ไม่สามารถทำได้ถ้าเราไม่เชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผล ถ้ามนุษย์ไม่มีเหตุผลจะต้องใช้วิธีการอื่นๆ ในการสอนให้คนมีศีลธรรมและจริยธรรม

ถ้าเราเชื่อว่ามนุษย์มีเหตุผล วิธีคิดแบบจริยศาสตร์ก็ไม่ใช่คำตอบทั้งหมดและไม่ใช่คำตอบเดียวในการทำให้คนมีศีลธรรมและจริยธรรม แต่เป็นวิธีการที่ประสานกับวิธีการอื่นๆ เช่น ศาสนา หรือการสอนศีลธรรมเยาวชนในโรงเรียน หรือการ

สร้างค่านิยมที่ต่างกันไปให้กับประชาชน เป็นการทำงานร่วมกัน

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือ วิธีคิดทางจริยศาสตร์นั้นอาจมีข้อสรุปที่ทำให้ศีลธรรมบางอย่างที่เชื่อกันมาเป็นประเพณีมีความเปลี่ยนแปลงได้ เพราะพอวิเคราะห์แล้วไม่น่าเชื่อถือด้วยเหตุผล เมื่อไม่น่าเชื่อถือด้วยเหตุผลเราก็ไม่ควรเชื่อ เมื่อไม่น่าเชื่อ ก็ไม่ควรปฏิบัติ ดังนั้นถ้าสังคมมีความเชื่อว่าศีลธรรมและจริยธรรมเปลี่ยนแปลงไม่ได้ก็ไม่ควรที่จะใช้วิธีคิดแบบจริยศาสตร์

บรรณานุกรม

- ปรีชา ช่างขวัญยืน. ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, 2521.
- พระธรรมปิฎก. พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2538.
- วันวร จະนุ. มโนทัศน์เรื่องความยุติธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.
- สมภาร พรหมทา. ปรัชญาสังคมและการเมือง. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- Williams, Bernard A.O. "The ideal of equality." in *Philosophy, politics and society, second series* / a collection edited by Peter Laslett and W.G. Runciman. Oxford : Blackwell, 1972.